

Asociacija

DRUŠTVO NEVLADNIH ORGANIZACIJ IN
SAMOSTOJNIH USTVARJALCEV
NA PODROČJU UMETNOSTI IN KULTURE
METELKOVA 6, 1000 LJUBLJANA
asociacija@mail.ljudmila.org

Strokovna analiza

OCENA STROŠKOV DELA ZA SAMOZAPOSELENE V KULTURI

Vsebina:

1. Povzetek / Irena Pivka, Denis Miklavčič.....	2
2. Delavske pravice samozaposlenih v kulturi / Aldo Milohnič	4
3. Primerjava obdavčitve zaposlenih in samozaposlenih na področju kulture / Denis Miklavčič.....	8
4. Primerjava med primerljivimi kadri v kulturi / Irena Pivka, Vesna Bukovec	16

Vodja delovne skupne: Irena Pivka

Delovna skupina: Denis Miklavčič (SUKI), Vesna Bukovec (Odprta Zbornica), Aldo Milohnič (Mirovni Institut), Irena Pivka (Asociacija). Delovna skupina je sodelovala z davčnim strokovnjakom. Jezikovni pregled: Marijan Pusavec

Naročnik: Ministrstvo za kulturo RS

Izvajalec: Društvo Asociacija

Ljubljana: 1. 9. 2010

POVZETEK

Samozaposleni v kulturi so ustvarjalci na področju kulture, ki samostojno opravljajo specializiran poklic s področja kulture kot svoj edini ali glavni poklic.¹ Pričujoča analiza na kratko oriše dejanski socialni in ekonomski položaj samozaposlenih v kulturi. Analiza je usmerjena v tistie samozaposlene v kulturi, ki dosegajo vrhunske rezultate, imajo visoko izobrazbo, a zaradi specifične, nedobičkonosne narave svojih stvaritev ne dosegajo dohodkov, ki bi jim omogočali socialno primerljiv položaj z zaposlenimi kolegi.

Samozaposleni že nekaj let opozarjajo na svoj nevzdržen socialni in ekonomski položaj. V primerjavi z zaposlenimi kolegi v kulturi so glede na vloženo delo, dolžino delavnika, obremenitev in dohodek, ki ga dosegajo, v neenakem ali celo diskriminiranem položaju. Ne morejo uveljaviti pravic zaposlenih, kot so bolniška, dopust, regres, nadomestilo za brezposelnost in podobno. Ves čas so v negotovem (prekarnem) položaju. Za večino samozaposlenih je to edina možna oblika zaposlitve in nimajo druge izbire. Samozaposleni v kulturi imajo velik ustvarjalni potencial, ki se vsaj delno izgublja zaradi slabega socialnega položaja, negotovosti glede zagotavljanja prihodkov in osnovnega življenjskega standarda ter pretiranega ukvarjanja z administrativnim delom. Samozaposlenim v kulturi je potrebno zagotoviti položaj, ki je enakovreden položaju zaposlenih v primerljivih poklicih, po načelu horizontalne enakosti.

Samozaposleni v kulturi je – glede na obstoječe predpise – razumljen kot gospodarska družba, kot delodajalec samemu sebi, ki prosto deluje na trgu. (Ob tem ne smemo pozabiti, da je ta trg večinoma neprofiten.) Samozaposleni v kulturi sam nosi breme delodajalca in je hkrati brez delavskih pravic. V resnici pa je to zelo ranljiva skupina ustvarjalcev, ki je v prekarnem delovnem razmerju do naročnika. Pričujoča analiza primerja prihodke zaposlenih in samozaposlenih v kulturi. Rezultati analize kažejo na nevzdržne dohodkovne razlike. Na enaki stopnji poklicne poti samozaposleni v kulturi dosega le okoli 40 % dohodka zaposlenega v kulturi, če avtorski honorar ovrednotimo s primerljivo plačo zaposlenega, in še manj, če upoštevamo dejanske stroške samozaposlenih.² Pri tem pa je delavnik samozaposlenega daljši tudi za 30 %.

Da bi v kar največji meri izrabili ustvarjalni potencial samozaposlenih v kulturi, je potrebno izboljšati in realno ovrednotiti njihov socialni položaj tako, da se bo le-ta izenačil s socialnim

1 Glej http://www.mk.gov.si/si/postopki/statusi_in_pravice/vpis_v_razvid_samozaposlenih/

2 Glej poglavje »Primerjava med primerljivimi kadri v kulturi.«

položajem zaposlenih v kulturi. To bi se morda lahko doseglo tako, da se samozaposlene uvrsti v Zakon o delovnih razmerjih (ZDR). V pričujoči analizi je nakazana smer, ki ne išče privilegijev za samozaposlene kulturnike, temveč jih želi postaviti v enakopraven položaj z zaposlenimi kolegi, ki imajo vrsto pravic in obveznosti, ki jih zagotavlja ZDR.

Umestitev samozaposlenih v ZDR bi vzpostavila obveznosti samozaposlenega do samega sebe kot delodajalca do delojemalca in bi hkrati omogočila spoštovanje delavskih pravic samozaposlenih v kulturi. S tem bi bili samozaposleni postavljeni v enakopraven položaj z zaposlenimi v primerljivih poklicih, saj bi se vzpostavil mehanizem, ki bi dohodke samozaposlenih v kulturi obravnaval primerljivo s plačami. Bistvo sedanje neenakosti med samozaposlenimi v kulturi in zaposlenimi v primerljivih poklicih izhaja iz neenakega vrednotenja dela, saj je dohodek zaposlenega plača, samozaposleni pa mora iz svojega prihodka (ki je obravnavan kot dobiček) pokriti tudi vse stroške. To bi morda tudi pripomoglo k temu, da bi se v razmerju med naročnikom (ali sofinancerjem) in izvajalcem oblikovala poštena cena dela, ki bi se lahko izračunala na podlagi obveznosti iz ZDR. Tako bi bilo mogoče obvladovati »nelojalno konkurenco« in zagotoviti regeneracijo delovnih sposobnosti. Prav tako bi ta ukrep prispeval k enakopravnejšemu položaju samozaposlenih, saj bi si samozaposleni izplačeval plačo kot strošek dela, kar bi posledično vplivalo na kreditno sposobnost, davčno obravnavo, pravico do nadomestila iz naslova brezposelnosti, z zaposlenimi primerljivo plačilo vrtcev in otroške dodatke, bolniško in drugo.

Mehanizem izvajanja takega ukrepa je – po drugi strani – potrebno podrobno proučiti, da ne bi samozaposlenim morda po nepotrebnem povzročil še večje časovne in stroškovne obremenitve. Smisel načrtovanja in preudarne izvedbe predlaganega ukrepa je, da se doseže večji izkoristek ustvarjalnega potenciala samozaposlenih v kulturi, da se jim zagotovi delavnik, ki je v celoti posvečen njihovi osnovni dejavnosti (in ne administrativnim delom) ter boljši socialni položaj.

DELAVSKE PRAVICE SAMOZAPOSLENIH V KULTURI

Uvod v strokovno analizo »Ocena stroškov dela za samozaposlene v kulturi«

Značilna figura delavca v sodobnem kapitalizmu je tako imenovani prekarni delavec, kar pomeni, da delavec in delavka delata v pogojih negotove zaposlitve. Znotraj te kategorije, ki sicer zajema razne oblike prožnega (fleksibiliziranega) dela, se uvrščata tudi »samostojni podjetnik« in »samozaposleni v kulturi«, ki sta čedalje bolj pogosta zaposlitvena statusa sodobnih delavcev v kulturi.

V tako imenovanih »svobodnih poklicih« so pogosti primeri zelo velike eksploatacije delovne sile, delo je stresno, negotovo, delovni čas je razvlečen na večerne, celo nočne ure in praznike, oziroma poteka bolj ali manj vedno, kajti čas dela in čas nedela nista več jasno razmejena. To velja zlasti za delavce v sodobnih kulturnih in zabavnih industrijah. »Ljubezen do umetnosti,« pravi Mark Banks, »lahko pripelje delavce do tega, da pozabijo skrbeti zase,« kajti »ni nenavadno srečati samozaposlene modne oblikovalce, oblikovalce internetnih strani, televizijske delavce, umetnike in druge, ki delajo ure in ure, pogosto ponoči in med vikendi, si ne privoščijo praznikov, prejemajo minimalne (ali celo nikakršne) plače, preskakujejo kosila in počitek ter se priganjajo do skrajnih meja, pa ne le zato, ker bi radi zadovoljili željo po ustvarjalni samorealizaciji, temveč tudi (in morda celo bolj pogosto), ker morajo ujeti roke in izpolniti pogodbene obveznosti, ki so jim jih naprtili drugi.«³ To oceno potrjujejo tudi nekatere raziskave, ki so jih pred leti opravili v Avstriji; ugotovili so, da so samozaposleni nenehno preobremenjeni in jih preganja občutek, da mora biti vsaka minuta njihovega časa porabljena za kaj produktivnega in da, ne nazadnje, njihov ekonomski položaj kaže na to, da so v bolj tveganem položaju, kot so to sami pripravljene priznati.

Zaposlitev predpostavlja razmerje med dvema strukturno ločenima entitetama – delodajalcem in delojemalcem –, ki pa sta v primeru samozaposlenega delavca združena v eni sami (fizični in pravni) osebi. V primeru samostojnega podjetnika pa sta delavka in delavec, kot pravi Rastko Močnik, »podjetnika sebe samih.«⁴ Na nesmiselnost izraza opozarja tudi Sergio Bologna, ki pravi, da so – glede na običajne teorije o podjetništvu in kapitalu – za ustanovitev podjetja potrebni trije dejavniki, ki ustrezajo trem različnim družbenim vlogam: kapital (vlagatelj), management in delovna sila. »Kako bi lahko 'samostojni podjetnik' delal vse to?« se sprašuje Bologna. »Sam izraz

3 Mark Banks, *The Politics of Cultural Work*. New York: Palgrave Macmillan, 2007, str. 58.

4 Rastko Močnik, »Mezda, cena in profit«. V: Goran Lukič in Rastko Močnik (ur.), *Sindikalno gibanje odpira nove poglede*. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, 2008, str. 71.

je torej nesmiseln, vendar popolnoma ustreza drugačni pravni naravi delovnega razmerja, kakršno je vpeljal postfordizem. Da bi pogodba o zaposlitvi postala poslovna pogodba, je delavcu treba reči 'podjetje'.«⁵

Ti izrazi iz registra neoliberalne ideologije so semantični nesmisli, toda za njimi se vendarle skriva določena logika, ki deluje brezhibno v korist velikih naročnikov in v škodo samostojnih podjetnikov, ki delajo po podpogodbenem sistemu (*subcontracting*, *outsourcing* ipd.). »Razmerje med delavcem in delodajalcem je v okviru delovnega prava, ki je še vedno veljavno v vseh državah, a čedalje manj ustreza dejanskosti, vedno razumljeno kot razmerje *neenakosti*,« pravi Bologna. A podjetje zdaj z delavcem vzpostavi poslovno razmerje, saj sta poslej oba definirana kot »podjetji« in sta si tako glede razmerij moči formalnopravno v načelu enaka. To pa ima zelo otipljive negativne posledice za delavca – samostojnega podjetnika: »Delavec je razumljen kot zunanji dobavitelj, ki ne prejema mezde oziroma plače, zadostne za njegovo reprodukcijo, temveč prejema plačilo za delovni učinek.« To pa pomeni, da »delavec živi 'na svoj račun' ves čas svojega dela, torej mora sam poskrbeti za svojo reprodukcijo. Dohodek bo izplačan mesece po oddaji opravljenega dela.«⁶ Naročnik torej prevali na pleča samostojnega podjetnika (pa tudi samozaposlenega delavca) breme zalaganja stroškov delovne sile, saj delavec prejme plačilo šele takrat, ko je njegova storitev opravljena oziroma je proizvod njegovega dela končan. Za nameček morata samostojni podjetnik in samozaposleni delavec sama poskrbeti tudi za nakup delovnih sredstev.

Kako je pri nas potekal proces »podjetizacije« kulturnih poklicev, nazorno pokaže že raba izrazov v normativnih aktih. Temeljni pojem v Zakonu o samostojnih kulturnih delavcih iz leta 1982 je *delavec* (»samostojni kulturni delavec«). Ta zakon je prenehal veljati leta 1994, ko je bil sprejet Zakon o uresničevanju javnega interesa v kulturi, v katerem se ne govori več o delavcu, ampak o *ustvarjalcu* (»samostojni ustvarjalec na področju kulture«). Trenutno veljavni Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo iz leta 2002 pa je vpeljal pojem *samozaposleni* (»samozaposleni v kulturi«). A spremembe se niso zgodile le na terminološki ravni, spremenila se je tudi formalnopravna ureditev materialnega položaja »svobodnjakov«. Ta zakon je omogočal, da so se samostojni kulturni delavci združevali v delovne skupnosti »zato, da v njih skupaj zagotavljajo pogoje za svoje umetniško ali kulturno delo, organizirajo to delo ali zagotavljajo dostopnost svojih del in storitev uporabnikom« (18. člen). Posebno poglavje zakona je urejalo razmerja med samostojnimi kulturnimi delavci in delovnimi organizacijami (»organizacijami združenega dela«). S

5 Sergio Bologna, »Nove oblike dela in srednji razredi v postfordistični družbi«. V: Gal Kirn (ur.), *Postfordizem: razprave o sodobnem kapitalizmu*. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2010, str. 139.

6 Ibid., str. 138.

poznejšimi zakonskimi besedili so se te določbe izgubile, prav tako tudi pomembna določba, ki je bila zapisana že v 1. členu Zakona o samostojnih kulturnih delavcih: »Samostojni kulturni delavci dosega na podlagi dela in rezultatov dela v načelu enak družbenoekonomski položaj kot delavci v organizacijah združenega dela.« Primerljiv status med samostojnimi kulturnimi delavci in kulturnimi delavci v delovnih organizacijah je odpravil ZUJIK iz leta 1994. Ker je samozaposlenih v današnjem času čedalje več in je za mnoge kulturnike ta status priročen izhod v sili zaradi omejenega števila delovnih mest v kulturi,⁷ bi bilo smiselno, da se – po vzoru na nekdanji zakon o kulturnih delavcih – tudi samozaposlenim v kulturi zagotovijo pravice iz dela, ki grede zaposlenim v kulturnih institucijah. Trenutno so namreč delavske pravice zagotovljene le tistim delavcem, ki delajo po pogodbi o delu v skladu z Zakonom o delovnih razmerjih, vse druge pogodbe teh pravic ne upoštevajo, »čeprav dela delavec popolnoma isto delo v proizvodnem procesu delodajalca, pod istimi pogoji in na isti način kot redno zaposleni delavec, le za neprimerno nižjo ceno dela, brez pravice do plačila nadurnega dela, malice, prevoza, počitka, dopusta, usposabljanja in izobraževanja, bančnih kreditov in pravic iz brezposelnosti.«⁸

Samozaposleni del svojih prihodkov sicer lahko zaslužijo tudi na podlagi raznih nadomestil, do katerih so upravičeni kot nosilci materialnih avtorskih pravic (kar je lahko urejeno na razne načine, ki niso nujno v korist avtorjem, zlasti ne ustvarjalcem nekomercialnih avtorsko varovanih del). A prav ta nadomestila so pogosto le izgovor za zniževanje honorarjev avtorjem, češ da avtorji za svoja dela ne dobijo le odkupnega honorarja, ampak tudi razna nadomestila za javna predvajanja, izposojanja, reproduciranja itn. Poleg tega samozaposleni v kulturi niso samo umetniki, ampak tudi tehnični in podporni delavci, ki ne ustvarjajo avtorsko varovanih del in torej niso upravičeni do nadomestil na podlagi Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

Razen za peščico komercialno najbolj uspešnih avtorjev, bi za večino samozaposlenih v kulturi povrnitev delavskih pravic pomenila več kakor prazna obljuba dobrega zaslužka z avtorskimi honorarji in nadomestili. Iz analize prihodkov in stroškov primerljive kategorije zaposlenega in samozaposlenega v kulturi (na primeru podobno uspešnega in delovno aktivnega igralca) je namreč

7 Pri nas še vedno lahko srečamo romantične predstave o statusu samozaposlenega v kulturi kot o tako imenovani »svobodni izbiri« oziroma »svobodni« odločitvi za ta status. Vendar pri odločitvi za status »svobodnjaka« izbira pogosto ni »svobodna«, pač pa je pogojena z objektivnimi oziroma strukturnimi pogoji na trgu dela. Kot je pokazala anketa (iz leta 2007) med samozaposlenimi novinarji, ki delajo na RTV Slovenija, bi se jih želelo zaposliti kar 82 odstotkov (pa tega seveda ne morejo, ker ni prostih delovnih mest). Po grobi oceni predstavnika Sindikata novinarjev Slovenije je »skoraj dve tretjini svobodnih novinarjev v status svobodnjaka prisiljenih«. Prim. Iztok Jurančič, »Svobodnjaki v medijski industriji«. V: Goran Lukič in Rastko Močnik (ur.), *Sindikalno gibanje odpira nove poglede*. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, 2008, str. 161.

8 Denis Miklavčič, »Samostojni ustvarjalci na področju kulture«. V: Goran Lukič in Rastko Močnik (ur.), *Sindikalno gibanje odpira nove poglede*. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, 2008, str. 149.

razvidno, da se njun ekonomski položaj pomembno razlikuje: ob enakem izhodiščnem strokovnem položaju zaposlenega in samozaposlenega igralca se izkaže, da samozaposleni dejansko zasluži trikrat manj, čeprav navadno dela enako ali več (glede na pavšalne izračune tudi 30 % več) kot njegov zaposleni stanovski kolega oziroma kolegica.⁹ Za začetek bi samozaposlenim morali priznati vse stroške dela, zato bi se moral odstotek sedaj priznanih stroškov ustrezno povečati, kot izhaja iz primerjave obdavčitve zaposlenih in samozaposlenih na področju kulture: samozaposlenim delavcem bi torej morali priznati stroške, ki jih imajo v zvezi s svojim delom in samostojnim opravljanjem dejavnosti, kot izhaja iz ZDR in ZPIZ. S tem bi ustvarili systemske pogoje za načelno primerljiv položaj med samozaposlenimi in zaposlenimi delavci na področju kulture.¹⁰ Primerjava med celotnim stroškom plače (zaposleni) in avtorskega honorarja (samozaposleni) je namreč pokazala, da sedanji (veljavni) sistem ne zagotavlja enakopravnega položaja zaposlenih in samozaposlenih v kulturi, čeprav oboji opravljajo načelno primerljiva dela. Možna rešitev bi bila vzpostavitev sistema primerjave prihodkov zaposlenih in samozaposlenih v kulturi, kot je predstavljeno v grafičnih prikazih, ki primerjajo obdavčitev zaposlenih in samozaposlenih v kulturi. V kolikor bi samozaposleni s svojo dejavnostjo presežek prihodek, ki zagotavlja primerljivo bruto plačo, bi bil presežek obdavčen kot dobiček. Ne glede na realne možnosti, da samozaposleni ustvari zadosten prihodek od dejavnosti na obstoječem trgu, bi bila uvedba predlaganega sistema pomemben korak k odpravi neenakopravnega položaja samozaposlenih v kulturi glede na njihove kolege, ki so zaposleni v kulturnih institucijah.¹¹ Pri tem je treba opozoriti, da pričujoča analiza ne ponuja končnih rešitev; njen namen je, da opozori na dejansko stanje in nakaže možne načine za odpravo neenakopravnega položaja delavcev v kulturi glede na njihov zaposlitveni status.¹² Temu ukrepu bi moral slediti sprejem posebnega zakona o samozaposlenih v kulturi, ki smo ga v osemdesetih letih že imeli in se je imenoval Zakon o samostojnih kulturnih delavcih. Če bi slovenska oblast sprejela ta *lex specialis*, s katerim bi samozaposlenim v kulturi priznala delavske pravice in na to družbeno skupino smiselno »prevedla« določbe Zakona o delovnih razmerjih, bi pokazala, da je še vedno ohranila vsaj nekaj socialnega čuta in da ne pristaja na vsesplošno »podjetizacijo« poklicev v kulturi in umetnosti.

9 Primerjava med zaposlenim in samozaposlenim igralcem je razkrila še nekaj anomalij, denimo to, da je samozaposleni umetnik, ki je preživel v tem statusu, denimo, 15 let in se mu je naposled uspelo zaposliti, uvrščen v plačni razred, ki je primeren za začetnika. Ne prizna se mu ne delovna doba ne uspešnost iz obdobja, ko je bil samozaposlen.

10 Pri tem bi morali hkrati upoštevati tudi Zakon o gospodarskih družbah (ZGD) in davčno zakonodajo, po kateri se priznavajo stroški poslovanja v gospodarskih subjektih.

11 S tem bi se samozaposleni približal položaju primerljivega zaposlenega delavca v kulturi, saj bi sam sebi zagotavljal primerljiv socialni položaj, vendar le pod pogojem, da bi do samega sebe izpolnjeval določbe ZDR in ZPIZ.

12 Prav tako je v tej pobudi poudarek na položaju samozaposlenih umetnikov, ki živijo v težkih materialnih pogojih, saj imajo nizke prihodke in zaradi narave svojega dela navadno ne participirajo v ponudbi komercialne, profitno naravnane kulturne produkcije.

PRIMERJAVA OBDAVČITVE ZAPOSLENIH IN SAMOZAPOSLENIH NA PODROČJU KULTURE

V primerjavi obdavčitve zaposlenih in samozaposlenih na področju kulture se analizira potreben prihodek za kritje stroškov dela, ki vključuje obseg sredstev za plačo in materialne stroške na enoto (delavca / samozaposlenega). Izhodišče je 35. plačni razred iz sistema plač v javnem sektorju, saj se le-ta uporablja tudi v Uredbi o samozaposlenih na področju kulture kot cenzus za pravico do subvencije prispevkov za socialno varnost in se šteje kot povprečje za samozaposlene.

Obseg sredstev za plačo pomeni v primeru zaposlenega delavca bruto/bruto plačo, ki je izračunana tako, da je osnovni plači prišteto 19 % dodatkov in delovne uspešnosti ter 18 % davkov in prispevkov delodajalca, oziroma je uporabljen faktor 1,4042.

Predpostavka je, da mora samozaposleni na letni ravni ustvariti toliko prihodka, da mu ostane tak neto dohodek, po plačilu vseh stroškov in prispevkov, kot bi ga imel v obliki neto plače, če bi bil zaposlen na primerljivem delovnem mestu, saj je to osnova za primerljiv socialni položaj. Poleg tega nosi samozaposleni tudi materialne stroške (ki jih zaposleni ne nosi), ti pa so v povprečju ocenjeni na 30 % celotnega prihodka. Ocena višine stroškov je ocenjeno povprečje samostojnih poklicev v kulturi in predstavlja strošek amortizacije delovnih prostorov, delovnih sredstev, stroškov potovanj, potrebnega materiala, komunikacij, pisarniških stroškov ipd. Za primerjavo imajo gospodarske družbe delež materialnih stroškov od 70 % pri proizvodnih dejavnosti, do 40 % pri storitvenih dejavnostih. Del normiranih stroškov v višini 25 % oziroma 10 % (odvisno od davčnega statusa osebe), ki so priznani tudi tistim avtorjem, ki so v rednem delovnem razmerju, predstavlja prav te materialne stroške, vendar v sorazmerno manjšem deležu.

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR) in Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ) sta dva temeljna zakona, ki urejata pogoje dela in socialno varnost. Ker je na področju kulture večina takšnih samozaposlenih, ki opravljajo popolnoma enako delo, kot primerljivi zaposleni, je mogoče predpostaviti, da za oba primera veljajo isti pogoji. Za analizo je bila uporabljena predpostavka, da mora samozaposleni sebi zagotavljati enake pogoje, kot jih mora delodajalec svojemu zaposlenemu na podlagi ZDR in ZPIZ, in sicer predvsem:

Plačilo za delo

Plačilo za delo mora biti v denarni obliki, pri čemer mora samozaposleni upoštevati minimum, določen z zakonom oziroma panožno kolektivno pogodbo. Plačo sestavljajo osnovna plača, del plače za delovno uspešnost in dodatki (126. člen ZDR).

Osnovna plača mora upoštevati zahtevnost dela, delovna uspešnost upošteva gospodarnost, kvaliteto in obseg dela, dodatki pa se določijo za posebne pogoje dela, kot so nočno in nadurno delo, delo v nedeljo, na praznike in dela proste dneve (127. in 128. člen ZDR). Prav tako se mora upoštevati dodatek za delovno dobo (129. člen ZDR).

Samozaposleni si mora zagotoviti povračila stroškov v zvezi z delom, to so stroški za prehrano med delom, prevoz na delo in z dela ter stroški službenih potovanj (130. člen ZDR).

Zagotoviti si mora še regres za letni dopust (131. člen ZDR) in odpravnino pri upokojitvi (132. člen ZDR).

Zagotoviti pa si mora tudi nadomestilo plače, ko ne dela, to je v primeru letnega dopusta, osebnih okoliščin in izobraževanja. Prav tako tudi za prvih 30 dni nezmožnosti za delo zaradi bolezni (137. člen ZDR).

Poleg tega mora kriti stroške računovodstva in pravnih storitev.

Delovni čas

Samozaposleni si mora delo organizirati tako, da delovni čas ne presega 40 ur na teden (142. člen ZDR). V določenih primerih pa lahko opravlja delo prek polnega delovnega časa, kar se šteje kot nadurno delo (143. člen ZDR). Nočno delo se šteje med 23. in 6. uro naslednjega dne (149. člen ZDR).

Odmori in počitki

Med delovnim časom si mora samozaposleni zagotoviti 30 minut odmora (154. člen ZDR), med zaporednima delovnima dnevoma pa 12 ur v obdobju 24 ur (155. člen ZDR).

Zagotoviti si mora tudi tedenski počitek, v obdobju sedmih zaporednih dni najmanj 24 neprekinjenih ur (156. člen ZDR).

Letni dopust in druge odsotnosti z dela

Da bi ohranil svojo delovno sposobnost, si mora samozaposleni zagotoviti letni dopust najmanj štiri tedne v koledarskem letu (159. člen ZDR), s tem da en del dopusta traja najmanj dva tedna (163. člen ZDR).

Omogočiti si mora tudi proste dni zaradi osebnih okoliščin (167. člen ZDR), zaradi praznovanja (168. člen ZDR), zaradi zdravstvenih razlogov (169. člen ZDR) in zaradi opravljanja funkcije ali obveznosti po zakonih (170. člen ZDR).

Izobraževanje

Samozaposleni ima pravico in dolžnost do stalnega izobraževanja, izpopolnjevanja in usposabljanja, kar si mora tudi zagotoviti (172. člen ZDR) in si za to omogočiti proste dneve (173. člen ZDR).

Socialno varstvo

Samozaposleni se v Sloveniji obvezno pokojninsko in invalidsko zavarujejo (15. člen ZPIZ). Zavarovanje za primer brezposelnosti pa je za samozaposlene prostovoljno, a zelo priporočljivo.

Prostovoljno se lahko pokojninsko in invalidsko zavarujejo tudi pri Skladu obrtnikov, ki ga ureja ZPIZ (382. člen ZPIZ).

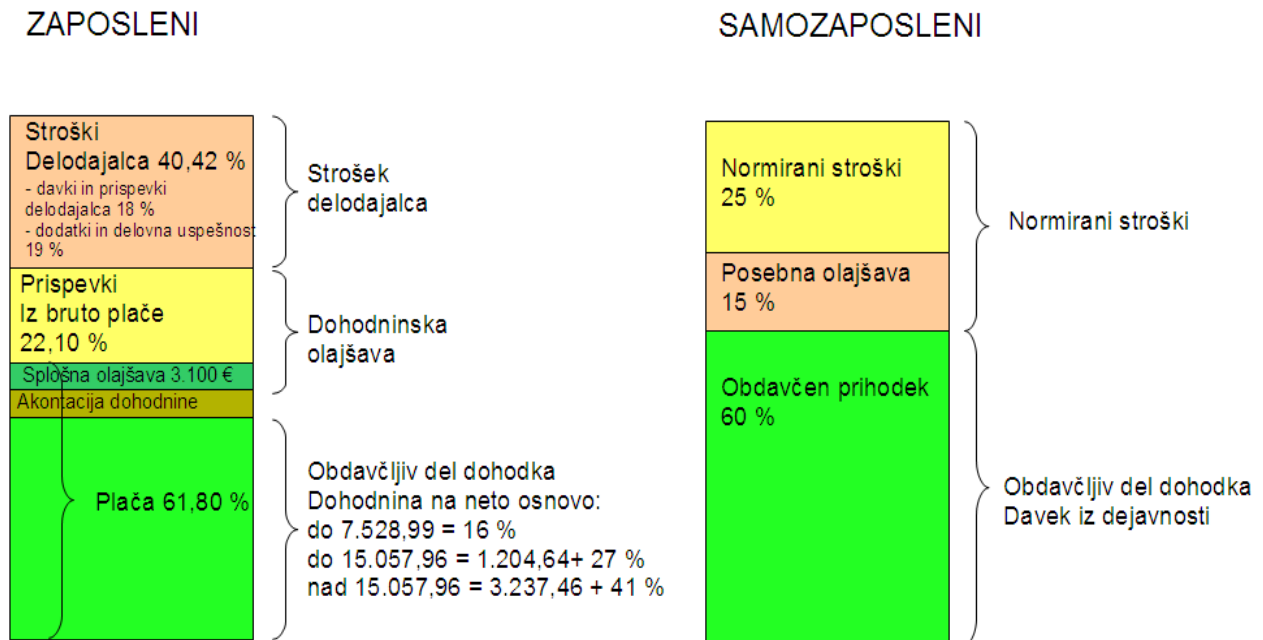
Samozaposleni lahko uveljavlja izzem iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, če v zadnjih šestih mesecih ne dosega polovice minimalnega dohodka (18. člen ZPIZ).

Samozaposleni pa mora poleg prispevka zavarovanca plačevati tudi prispevek kot delodajalec (215. člen ZPIZ).

Na podlagi zgoraj navedenega so bili izračunani stroški samostojnega opravljanja dejavnosti, ki skupaj znašajo 56 % glede na primerljivo bruto plačo:

1. prispevek za socialno varnost delodajalcev: 16,10 % *(215. člen ZPIZ; obvezni prispevek na bruto plačo);*
2. regres za letni dopust: 5 % *(131. člen ZDR; znesek za bruto regres se povrne pri 10 mesečnem prihodku za primerljivo plačo v 35. plačnem razredu, kar je uporabljeno tudi v nadaljevanju);*
3. nadomestilo za izobraževanje in sledenje stroki: 12 % *(172. in 173. člen ZDR; letno znaša 2.580 € za nakup literature, udeležbo na festivalih, seminarjih, predavanjih ipd. vključno z nadomestilom za proste dni);*
4. investicije v osnovna sredstva: 5 % *(na letni ravni 1.075 €);*
5. nadomestilo za administrativno delo: 10 % *(mesečno 180 € za vodenje računovodstva, letna poročila, izpit iz varnosti pri delu, zdravniški pregledi ipd.);*
6. nadomestilo za pravniške storitve: 6 % *(letno 1.300 € za svetovanje pri sklepanju pogodb in drugih pravnih zadevah);*
7. nadomestilo za nadomestilo izpada prihodka v primeru bolezni: 0,6 % *(137. člen ZDR; na podlagi statističnih podatkov se predvideva povprečno 1,5 dneva bolniške nezmožnosti za delo letno, to pomeni 61 dni v 40 letni delovni dobi, nadomestilo znaša 130 € letno oz. 10,75 € mesečno);*
8. nadomestilo za jubilejne nagrade: 0,3 % *(87. člen Kolektivne pogodbe za kulturne dejavnosti; letno 65 €, to je 2.580 € v 40 letni delovni dobi);*
9. nadomestilo za odpravnino ob upokojitvi: 0,5 % *(132. člen ZDR; v 40 letni delovni dobi znaša 4.300 €, kar je 2,4 izhodiščne plače);*
10. solidarnostna pomoč ob smrti, invalidnosti ali elementarni nesreči: 0,5 % *(90. člen Kolektivne pogodbe za kulturne dejavnosti; v 40 letni delovni dobi znaša 4.300 €.)*

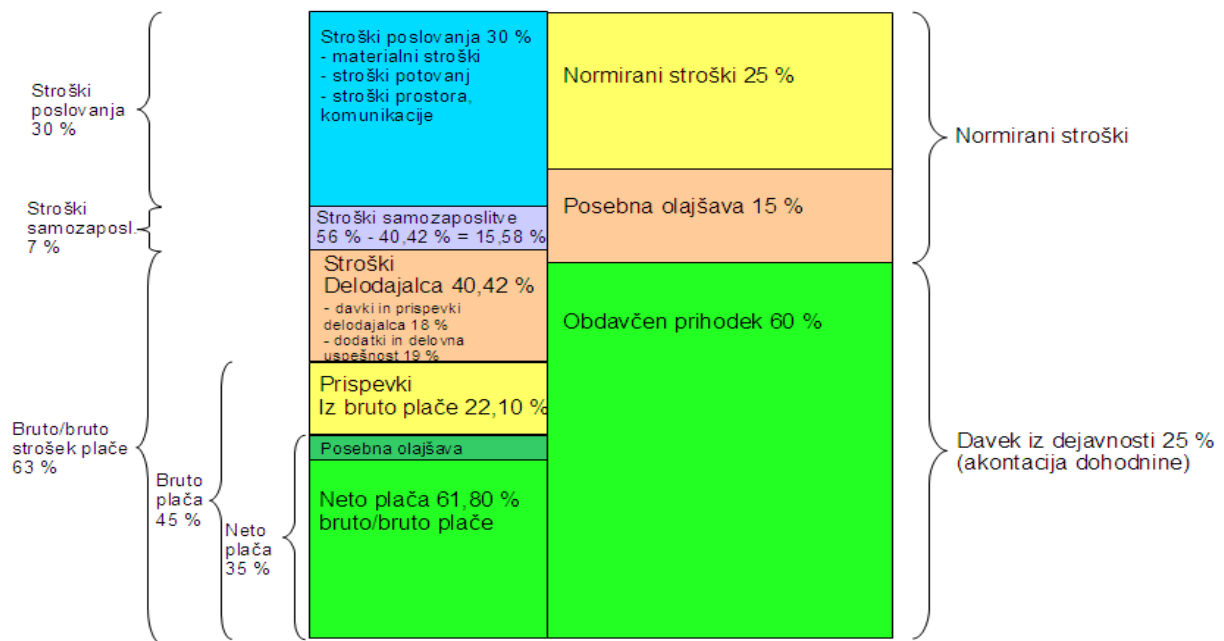
STRUKTURA PRIHODKA

V primerjavi je prikazana struktura prihodka v primeru zaposlenih in samozaposlenih. Pri zaposlenih je prikazan celotni strošek dela, pri čemer je bruto/bruto strošek dela izračunan tako, da je bruto osnovna plača povečana za faktor 1,4042, kot je to v uporabi v javnem sektorju. Strošek delodajalca pri tem pomeni davke in prispevke ter dodatke in delovno uspešnost. Zaposleni plača dohodnino glede na izračunani dohodek, to je na davčno osnovo, ki pomeni izplačano plačo, od katere so odštete splošna in osebna davčna olajšava ter akontacija dohodnine. Plača predstavlja 61,80 % bruto/bruto plače, prispevki iz bruto plače 22,10 % (prispevki za socialno varnost delojemalca), prispevki na bruto plačo pa 16,10 % (prispevki za socialno varnost delodajalca). Obveznost samozaposlenega je plačilo tako prispevkov iz bruto plače kot prispevkov na bruto plačo.

Pri samozaposlenih je prihodek razdeljen na normirane stroške, ki predstavljajo 25 % in so priznani za vsa avtorska dela, ne glede na status avtorja, na posebno olajšavo v približni vrednosti 15 %, ki velja le za tiste samozaposlene, ki opravljajo delo kot osnovno dejavnost, in obdavčljiv del prihodka v višini 60 %. Pri tem gre za akontacijo dohodnine, ki se obračuna glede na doseženi dohodek.

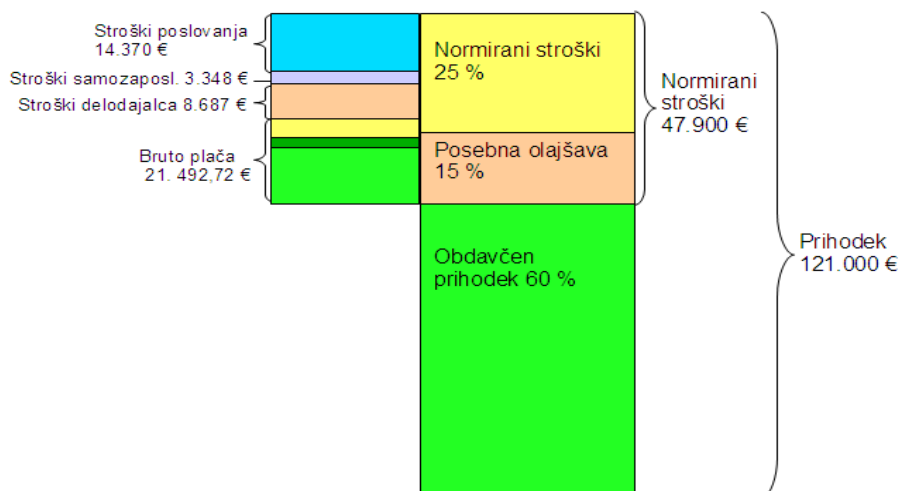
STROŠKI POSLOVANJA IN OBDAVČITEV SAMOZAPOSLENIH

V prikazu stroškov poslovanja je na desni strani prikazan prihodek samozaposlenega, ki predstavlja 100 % in je razdeljen na normirane stroške in obdavčljivi del. Na levi strani je ta prihodek razdeljen tako, da je razvidna primerjava z zaposlenimi, kot se to obračuna v delovnih organizacijah. To pomeni strošek plače (bruto/bruto = 100 %) + 15,58 % = celotni strošek dela (to je izračun, po katerem je celotni strošek dela samozaposlenega bruto plača + 56 %, v kar je všteti tudi strošek delodajalca), temu je dodano še 30 % (od 100 % prihodka) stroškov poslovanja oziroma materialnih stroškov, ki nastajajo delodajalcu. Od 100 % prihodka tako pomeni bruto/bruto strošek plače 63 %, strošek samozaposlitve 7 % (skupaj s stroškom plače predstavlja strošek dela) in strošek poslovanja 30 %.

Iz grafičnega prikaza je razvidno, da predstavlja cenzus, primerljiv z bruto plačo 35. plačnega razreda, 21.492,72 € letno, le 45 % prihodka, ki ga mora ustvariti samozaposleni, da bi bil v primerljivem položaju z zaposlenim v 35. plačnem razredu.

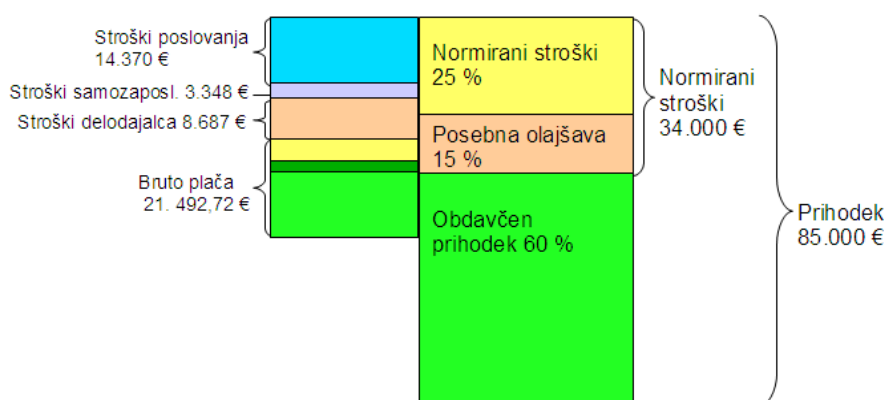
PRIHODEK ZA KRITJE STROŠKOV
40 % normirani stroški

Da bi samozaposleni kril vse stroške, vključno s stroški svoje plače, v okviru priznanih 40 % normiranih stroškov, bi moral letno ustvariti prihodek 121.000 €, pri čemer bi normirani stroški znašali 47.900 €. S tem bi kril stroške primerljive bruto plače 35. plačnega razreda v znesku 21.492 €, stroške delodajalca 8.687 € in stroške samozaposlitve 3.348 €, kar skupaj predstavlja strošek dela. Poleg tega bi kril tudi stroške poslovanja v znesku 14.370 €. Obdavčen prihodek v višini 60 % predstavlja dobiček.

V tem primeru bi bil samozaposleni obravnavan kot gospodarska družba in bi po eni strani plačal davek na dobiček, po drugi strani pa bi plačal dohodnino na izplačano plačo.

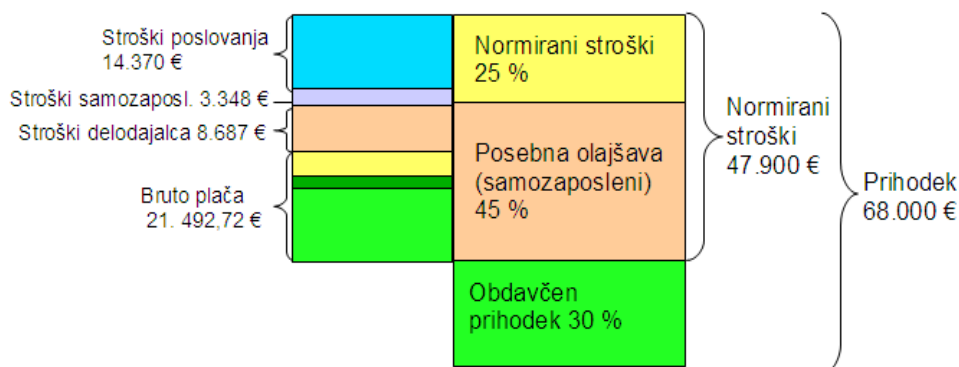
PRIHODEK ZA KRITJE STROŠKOV
40 % normirani stroški

V kolikor v obdavčljivem delu upoštevamo tudi dohodnino na izplačano plačo, bi 40 % normiranih stroškov znašalo 34.000 €, pri čemer bi samozaposleni moral letno zaslužiti 85.000 €, da bi bil njegov socialni položaj primerljiv z zaposlenim v 35. plačnem razredu.

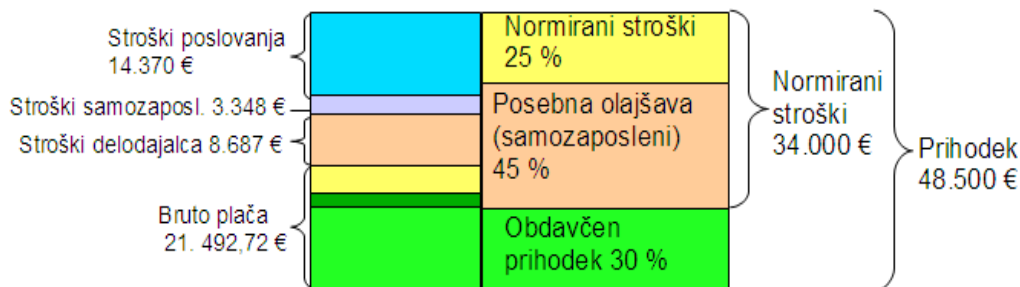
Iz primerjave je razvidno, da normirani stroški in posebna olajšava skupaj predstavljajo premajhen del stroškov za samostojno opravljanje dejavnosti.

PRIHODEK ZA KRITJE STROŠKOV 70 % normirani stroški

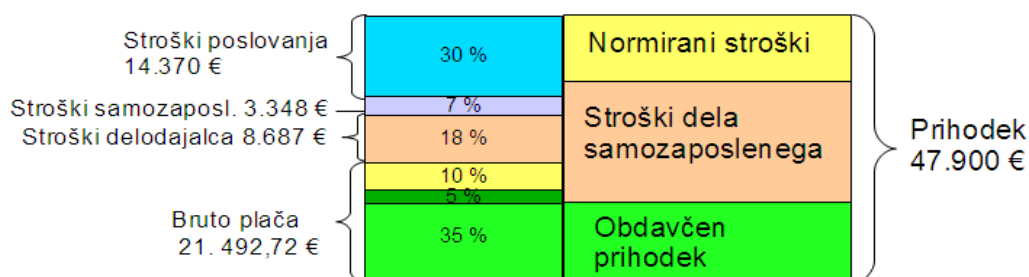
V primeru priznanih 70 % normiranih stroškov, bi moral samozaposleni ustvariti 68.000 € letnega prihodka. V tem primeru bi bilo smiselno povečati posebno olajšavo za samozaposlene na 45 %, saj bi s tem pokrili dobršen del stroškov samostojnega opravljanja dejavnosti. Obdavčen prihodek v višini 30 % predstavlja dobiček in postavlja samozaposlenega v položaj gospodarske družbe.

PRIHODEK ZA KRITJE STROŠKOV 70 % normirani stroški

V kolikor upoštevamo v obdavčljivi del tudi dohodnino na izplačano plačo, bi 70 % normiranih stroškov znašalo 34.000 €, pri čemer bi samozaposleni moral letno zaslužiti 48.500 €, kar samozaposlenega bistveno približa socialnemu položaju primerljivega zaposlenega.

STROŠKI DELA SAMOZAPOsLENEGA

STRUKTURA STROŠKOV V PRIHODKU SAMOZAPOsLENEGA

prihodek	100,00 %	47.900,00	seštevek posameznih postavk		
stroški poslovanja	30,00 %	14.370,00			
			strošek dela samozaposlenega	70,00 %	33.529,72
stroški samozaposlitve	6,99 %	3.348,57			
			bruto/bruto plača	63,01 %	30.180,52
stroški delodajalca	18,14 %	8.687,36			
			bruto plača	44,87 %	21.492,72
prispevki	9,92 %	4.749,89	bruto plača mesečno		1.791,06
neto	34,95 %	16.742,83			
mesečno neto		1.395,24			

Da bi vzpostavili enakopraven oziroma primerljiv položaj med samozaposlenimi in zaposlenimi delavci na področju kulture, bi morali samozaposlenim delavcem priznati stroške, ki jih imajo v zvezi s svojim delom in samostojnim opravljanjem dejavnosti, kot izhaja iz ZDR in ZPIZ. Pri tem bi morali hkrati upoštevati tudi Zakon o gospodarskih družbah (ZGD) in davčno zakonodajo, po kateri se priznavajo stroški poslovanja v gospodarskih subjektih.

V tem modelu bi si samozaposleni »izplačeval« plačo in od nje plačeval dohodnino, povsem enako kot to velja za zaposlenega. V kolikor bi s svojo dejavnostjo presegel primerljiv prihodek 47.900 € letno, ki zagotavlja primerljivo bruto plačo v znesku 21.492,72 € (35. plačni razred), bi se presežek obdavčeval kot dobiček. Na ta način bi se samozaposleni približal položaju primerljivega zaposlenega delavca, saj bi sam sebi zagotavljal primerljiv socialni položaj, v kolikor bi do samega sebe izpolnjeval določbe ZDR in ZPIZ. V primeru presežka prihodka nad primerljivim pa bi bil obdavčen kot gospodarska družba, ki ustvari dobiček. Takšen način bi bil bolj pregleden in pošten kot dosedanji ali podobni, pri katerih se uporablja pavšalna indeksacija. Ne glede na možnost doseganja ciljnega prihodka na trgu bi takšna ureditev pomenila usmeritev k odpravi diskriminacije samozaposlenih na področju kulture.

PRIMERJAVA MED PRIMERLJIVIMI KADRI V KULTURI

Primerljivo uspešen zaposleni in samozaposleni igravec v letu 2009

Primerjava je pripravljena na osnovi manjšega vzorca zaposlenih/samozaposlenih igralcev ter na osnovi poznavanja terena avtorjev analize. Primerjava služi kot opora za lažje razumevanje problematike: koliko dela in koliko dejansko zasluži umetnik/igravec; prvi je zaposlen v javni instituciji, drugi je samozaposlen.

	Dejansko stanje, kot so ga povedali zaposleni: igravec	Dejansko stanje, kot so ga povedali samozaposleni: igravec	Izračun stroškov samozaposlenega po prispevku: Primerjava obdavčitve (str. 6-13)
OSEBNA IZKAZNICA	Zaposleni v kulturi /igravec javni uslužbenec	Samozaposleni v kulturi/ igravec	
delovna doba	16 let	16 let	
izobrazba	dipl. igravec	dipl. igravec	
število premier v karieri	40 predstav, 2 filmski vlogi	56 predstav, 6 filmskih vlog, 4 koreografije	
nagrade	1 nacionalna stanovska nagrada, 3 skupinske nacionalne nagrade	1 nacionalna stanovska nagrada, 1 mednarodna nagrada, 3 skupinske nacionalne nagrade	
DOHODEK primerjava za obdobje enega leta			
izhodišče glede na kariero	status priznanega igralca	življenjepis igralca	
plačni razred	47. plačni razred		
bruto/bruto plača / avtorski honorar (AH)	41.148 €/letno		
bruto plača/bruto AH + prispevki MK	29.304,0 €/letno	24.080 €/letno (bruto AH 20.000,00 €/letno + prispevki MK 4.080 €/letno ¹)	24.080 €/letno
neto plača/neto AH	19.800 €/letno	6.000 €/letno²	
prispevki za socialno varstvo	9.504 €/letno	5.880 €/letno (4.080 €/letno MK + 1.800 €/letno samozaposleni)	4.080 €/letno (subvencija MK) 1.800 €/letno
	DODATKI K PLAČI	DEJANSKI STROŠKI	NORMIRANI STROŠKI 40%
normirani stroški 40 %			8.000 €/letno
malica, pot na delo	1.200 €/letno	1.200 €/letno	0
regres	400 €/letno	0	0
potni stroški ³	1.200 €/letno⁴	4.100 €/letno⁵	0

1 4.080 € so plačani prispevki Ministrstva za kulturo posameznemu samozaposlenemu, ki ima s statusom priznano pravico do plačila prispevkov.

2 Bruto AH z odštetimi dejanskimi stroški in plačanimi prispevki.

3 Celotni potni stroški so obračunani za 2-krat po 1 teden gostovanja v tujini: 2 povratni letalski karti, 14 dni bivanja v hotelu in dnevnice v tujini ter 10 dni domačih gostovanj.

4 Po uradnem listu se javnim uslužbencem izplačujejo dnevnice in kilometrina za prevoz z lastnim vozilom, ostale stroške gostovanja krije producent.

materialni stroški 1 ⁶	stroške nosi producent, delodajalec	4.900 €/leto	0	7.224 €/leto (stroški poslovanja)
materialni stroški 2 ⁷	stroške nosi producent, delodajalec	2.000 €/leto	0	
skupaj dodatek plači	2.800 €/leto ⁸			
skupaj stroški in prispevki	9.504 €/leto ⁹	18.080 €/leto ¹⁰	13.880 €/leto ¹¹	stroški delodajalca + samozaposlitve + prispevkov: 8.438 €/leto
letni NETO dohodek	22.600,00 €/leto neto plača + malica in pot na delo + izplačani potni stroški	6.000,00 €/leto bruto AH - plačani prispevki samozaposleni - dejanski stroški	10.200,00 €/leto bruto AH - plačani prispevki samozaposleni – normirani stroški	8.417,00 €/leto projekcija AH, primerljivo s plačo
mesečni NETO dohodek	1.883 €/mesec	500,00 € / mesečno	850,00 € / mesec	701,40 €/mesec

ZAKLJUČEK

Zaposleni igralec mesečno zasluži **1.883 €**, samozaposleni igralec z enako kariero zasluži **500 €** (če upoštevamo njegove dejanske stroške) ali **850 €** (če upoštevamo normirane stroške 40 %). Koliko bi moral dejansko zaslužiti samozaposleni igralec, če bi želel imeti enako plačo kot zaposleni, je razvidno v grafih obdavčitve (str. 9-13).

V zadnji koloni je projekcijski izračun, prikazan na danem primeru samozaposlenega igralca, ki primerljivo upošteva stroške, kot so upoštevani pri plači.

5 Producent stroške dnevnic, hotela, prevoza in kilometrine nakaže samozaposlenemu kot avtorski honorar.

6 Materialni stroški 1: prostor, osnovna sredstva, komunikacija, stroški organizacije dela, stroški umetniškega ustvarjanja, sledenje stroki.

7 Materialni stroški 2: administrativno delo, pravniške storitve, izobraževanje.

8 Seštevek vseh dodatkov k plači: $1.200 + 400 + 1.200 = 2.800$ €.

9 Prispevki za socialno varnost.

10 Seštevek vseh dejanskih stroškov in plačanih prispevkov: $4.080 + 1.800 + 1.200 + 4.100 + 4.900 + 2.000 = 18.080$ €/leto.

11 Seštevek normiranih stroškov: 40 % + plačani prispevki.

PRIMERJAVA DELOVNE OBREMENTITVE

Primerljivo uspešen zaposleni in samozaposleni igravec v letu 2009

	zaposleni ¹	samozaposleni
struktura delovnika	odstotki od enote, enota je 8 ur = 1dan (100 %)	odstotki od enote, enota je 8 ur = 1dan (100 %)
čas za iskanje dela	0	5 %
čas za organizacijo dela (tehnična priprava za vaje, razpisi in poročila)	0	20,00%
čas za pripravo nove predstave	80 %	80 %
čas za tekoče predstave	18 %	18 %
čas za izobraževanje, sledenje stroki	2 %	2 %
čas za izboljšanje socialnega položaja (sinhronizacija, reklame, komercialno gledališče)	5 % (pred dvema letoma so povišali plače za 30 %, posledično so igralci bolj zavezani matičnemu gledališču)	10 % ali več
število dni na bolniški	7	3 (samozaposleni je uradno redko na bolniški, a vseeno zbolí - izpad dohodka)
število dni dopusta	25	18 (toliko si samozaposleni v povprečju lahko privošči – izpad dohodka)
število dejanskih delovnih/aktivnih dni v letu	260 - 25 (dopust) - 7 (bolniška) + 12 (dodaten vir zaslužka) 240 dni/leto (100 %)	260 + 24 (dodaten vir dohodka) + 12 (čas za iskanje dela) + 48 (organizacija dela) - 3 (bolezen) - 18 (počitnice) 323 dni/leto (137 %) ali 37 % več kot zaposleni

ZAKLJUČEK

Delovnik samozaposlenega igralca je v primerjavi z zaposlenim daljši za dobro tretjino (37 %).

¹ Podatke za analizo sta prispevala zaposleni in samozaposleni igravec, obdelana v prejšnji razpredelnici.